

Das unverzichtbare Klassenzimmer

Die Erfahrung in Schweden zeigt: Das virtuelle Lernen funktioniert nur als Ersatz

TEXT: AGNETA GULZ – VOM 21.10.2020

Schwedish

Det oundgängliga klassrummet

Text: Agneta Gulz, 2020

Under coronakrisen har lärare och elever världen över upplevt att undervisning och lärande i skolans lokaler ställts in och delvis ersatts med skärmmedierade aktiviteter på distans: dels synkrona aktiviteter, där lärare och elever är aktiva samtidigt via skärm, dels asynkrona aktiviteter som t.ex. en lektion inspelad av läraren vid ett tillfälle och som eleven sedan kan se vid annat tillfälle. Gemensamt är, att skärmen är central för medieringen och att man inte är tillsammans i rummet.

För den stora majoriteten elever och lärare har det skärmmedierade distanslärandet varit utmanande och det har varit omöjligt att upprätthålla en likvärdig kvalitet. En svensk gymnasielärare sammanfattar: "Det är otroligt tungt att jobba på distans. Framför allt är det den snabba kontakten i klassrummet man går miste om. På en minut kan man ha gått igenom klassrummet och hjälpt fyra stycken elever, med en liten kommentar, en liten knuff [...] enkla saker som du gör i klassrummet tar mycket mer tid nu."

Varför har fysisk gemensam närvaro i rummet positiva effekter på lärande? Det korta svaret är, att mänsklig informationshantering och interaktion är intimt förbunden med de fysiska kropparna i ett gemensamt rum. När elever och lärare är gemensamt närvarande i rummet underlättas genereringen av några av de mest grundläggande ingredienserna för lärande: ömsesidig feedback, känslan av personligt ansvar, motivation och självreglering.

I klassrummet kan lärare enkelt fånga upp elever och ge dem feedback: "Går man runt i klassrummet ser man hur man kan hjälpa elever som inte kommer igång eller fastnar [...] hur de skulle kunna utveckla saker och ting. Det hinner man inte med på samma sätt i zoom eller liknande."

Via skärmen får lärarna inte heller klassrummets direkta, i mångt automatiska, elevfeedback: nickanden, miner och frågande blickar, tillsammans med kommentarer, invändningar och frågor. Denna form av feedback lyfts av många lärandeforskare som en av de mest centrala för kvalitén på lärande och undervisning. Den

hjälper läraren att få grepp om var det hen sagt egentligen landat. "I en vanlig klassrumssituation kan jag förtydliga. 'Jag ser att du inte verkar ha förstått den här uppgiften kan jag förklara på något annat sätt?', 'En intressant invändning [...] låt oss diskutera den.' Allt det här liksom interaktionen har ju blivit svårare nu."

Det läraren talar om här är förlusten av den kommunikativa dynamik som är så bärande för mänskliga möten. Möjligheten till spontan interaktion mellan lärare och elever försvåras när man inte är i samma rum – och därmed sjunker kvaliteten på undervisning och lärande.

Den ömsesidiga feedbacken mellan lärare och elever är även kopplad till elevers förmåga till disciplin och självreglering, såsom att göra det någon annan bett om, även om man inte har stor lust till detta, att hålla ut och fokusera på en viss sak fast annat lockar mer, att fortsätta med något fast att det tar emot. Detta är utmanande för vuxna men ännu mer för unga.

Klassrummet med lärare och kamrater ger – i jämförelse med distanslärandet – ett överlägset stöd för självreglering genom det specifika sammanhang där undervisning och lärande sker. Från vårens online-undervisning finns vittnesmål från många håll om hur allt fler elever "glider undan", "försvinner iväg" eller "faller bort"; i synnerhet elever som har en lägre motivation till skolarbete. De personliga relationerna försvagas och därmed ansvarskänslor gentemot de andra. I klassrummet finns också en direkthet och enkel tillit som baseras på att en människa som befinner sig i rummet ett ögonblick också finns där i nästa ögonblick – och om fem minuter. Det går inte att obemärkt försvinna. Läraren har en självklar överblick över det som sker. Det går förstås att vara fysiskt närvarande men mentalt någon annanstans – faktum är att alla människor regelbundet svävar bort i egna tankar – men med eleverna i rummet finns en större möjlighet att observera när det sker. I digitala sammanhang är det mycket enklare för en elev att – trots att hen verkar finnas på plats – gömma sig, göra något helt annat eller rent av försvinna helt. "I klassrummet kan jag ju gå fram och säga 'Hej, hur är det? Ska du inte sätta igång nu?' och sådär. Men nu finns elever som inte svarar när jag ringer upp dem [...] det är så mycket lättare att glida undan nu med det här systemet."

Den samlade kunskapen från vårens omfattande men ofrivilliga 'experiment' bekräftar i hög grad saker vi redan visste. Undervisning och lärande handlar om mycket mer än att enbart 'överföra information' så att elever har något att arbeta med som lärare återkopplar eller utvärderar. Den fysiska gemensamma närvaron har stor betydelse för lärandeprocesserna: klassrummet är ett fysiskt men också ett relationellt och kommunikativt rum, som bland annat ger stöd åt självreglering.

Det är viktigt att notera att digitalt lärande på distans har fördelar för en del individer och omständigheter, såsom för elever som på grund av sjukdom, mobbning eller psykisk ohälsa inte mår bra av att vara i det fysiska klassrummet. Det finns också de som finner mer lugn och ro hemma jämfört med i klassrummet. Men för den stora majoriteten elever och lärare har undervisning 'in-person' stora fördelar. Det mesta blir smidigare och kraftfullare vilket beror på att vår informationshantering, vårt tänkande, och våra relationer är så starkt förknippade med rummet. Vi upplever världen via våra kroppar i det fysiska rummet.

För att återvända till självreglering, så är detta utmanande för unga människor – inte för att det är något fel på dem utan för att deras hjärna är under utveckling och de behöver stöd för att utveckla dessa förmågor. Ett av de kraftfullaste stöd vi känner till är lärare och kamrater i det gemensamma klassrummet – som erbjuder ett sammanhang och en tillhörighet. Där deltar eleven tillsammans med andra i rollen av någon som lär och tillägnar sig nya resurser och verktyg.

En människa behöver ha flera tillhörigheter, men klassrummet är unikt genom att eleven här lär sig och utvecklas tillsammans med andra, som har annan bakgrund och förutsättningar.

Detta särskilda sociala sammanhang är samtidigt starkt beroende av fysiska rummet. Här kanske någon invänder: "Men, man talar ju om 'sociala medier' på nätet – varför kan inte skolans sociala sammanhang för lärande och utbildning skapas i ett digitalt rum istället för ett fysiskt?" Svaret är att nätets mekanismer och sociala strukturer visat sig fungera bra för sociala sammanhang kring det man redan är motiverad för och intresserad av, för att hitta likasinnade, och för sådant som är för nöjes skull. Där skapas självorganiserande, ofta välfungerande, sociala sammanhang. Men ingen har visat att det går att skapa ett digitalt socialt sammanhang som liknar det klassrummet erbjuder – där unga från skilda bakgrunder och med stora olikheter möts och tillsammans arbetar med sådant de inte är bekanta med och redan motiverade för, och som ofta inte är enkelt eller underhållande.

Utifrån denna kunskap vore en övergång till skärmedierad undervisning på distans att bygga en samhällelig grav. All kunskap om unga pekar på betydelsen av att få nya verktyg och kunskaper, öva sig på självreglering och socialisering, lära sig att hålla tidsramar, vara pålitlig och göra sådant man är omedd och inte endast det man själv har lust med i stunden – och lärande 'in-person' är en stark bärare av detta. Utan en skola som erbjuder detta till alla riskerar de sociala klyftorna i samhället öka genom att unga från sociokulturellt resursstarka hem och miljöer ofta lär mycket av detta också utanför skolan, medan andra blir utan.

Eventuella kortsiktiga ekonomiska vinster i form av t.ex. minskade lärarlöner skulle snart bli till oerhörda kostnader, inte bara på grund av försämrade utbildning men också ökade klyftor och utanförskap. Alla förlorar på att inte ha undervisning i fysiska skollokaler men de som förlorar allra mest är elever från resurssvaga miljöer. Om detta råder stor enighet från mängder av studier över hela världen.

Naturligtvis är det viktigt med forskning och utveckling för att förbättra och vidareutveckla skärmedierat lärande, inte minst för användning i klassrummen, där det finns en del lovande resultat. Men forskning och utveckling för att lära oss mer och kunna förbättra är en sak. Att genomföra förändringar i stor skala i närtid är något helt annat. Helt säkert är, att forskningen idag inte ger något stöd att byta ut aktiviteterna i klassrummet mot skärmedierade aktiviteter på distans. Det har varit en nödåtgärd under covid – men det är inte en lämplig åtgärd i sig. Skärmedierat lärande och undervisning på distans är tills vidare – för alla inblandade – som att köra bil med reservdäck.